SUDARĖ: KLAIPĖDOS MARTYNO MAŽVYDO PROGIMNAZIJOS PRADINIO UGDYMO MOKYTOJA METODININKĖ AUDRONĖ VISOCKĖ

LIETUVIŲ KALBOS KIRČIAVIMO ATMINTINĖ PRADINIO UGDYMO MOKYTOJAMS

PRATARMĖ

Taisyklinga kalba yra viena svarbiausių mokytojo profesinių kompetencijų, ypač dirbant su pradinių klasių mokiniais. Pradinėje mokykloje vaikai ne tik įgyja pagrindines žinias, bet ir formuoja savo kalbos įgūdžius, kurie daro įtaką visam tolesniam mokymuisi. Todėl mokytojo kalba, tartis ir kirčiavimas tampa esminiu pavyzdžiu mokiniams.

Pirmiausia, pradinių klasių mokytojas yra pagrindinis kalbos modelis vaikams. Jaunesnio amžiaus mokiniai mokosi klausydamiesi, stebėdami ir mėgdžiodami. Jie perima ne tik žodyną ar sakinių struktūrą, bet ir kirčiavimą, intonaciją, kalbos ritmą. Jei mokytojas kirčiuoja netaisyklingai, vaikai tą patį perkelia į savo kasdienę kalbą, o vėliau netaisyklingus įpročius būna sunku ištaisyti.

Antra, taisyklingas kirčiavimas padeda vaikams geriau suprasti lietuvių kalbos ypatumus. Lietuvių kalboje kirtis yra labai svarbus, nes jis gali keisti žodžio reikšmę arba formą. Taisyklingai kirčiuodamas mokytojas padeda mokiniams tiksliau suvokti žodžių prasmę, skatina kalbinį sąmoningumą ir gilesnį kalbos pažinimą.

Trečia, taisyklinga sakytinė kalba glaudžiai susijusi su raštingumu. Vaikams, kurie girdi aiškiai ir taisyklingai tariamus žodžius, lengviau mokytis skaityti, rašyti ir suprasti tekstus. Kirčiavimas padeda pajusti žodžio sandarą, skiemenų ribas, o tai ypač svarbu pradinėse klasėse, kai mokiniai mokosi rašto pagrindų.

Be to, mokytojas, taisyklingai kirčiuodamas, puoselėja lietuvių kalbos kultūrą. Jis ugdo mokinių pagarbą gimtajai kalbai, jos skambesiui ir taisyklėms. Tokiu būdu kalba tampa ne tik bendravimo priemone, bet ir vertybe, kurią svarbu saugoti.

Galiausiai, taisyklinga kalba stiprina mokytojo profesionalumą ir autoritetą. Aiški, taisyklinga ir sklandi kalba padeda kurti pasitikėjimu grįstą santykį su mokiniais, tėvais ir kolegomis. Mokytojas, sąmoningai vartojantis taisyklingą kalbą, parodo atsakomybę už savo profesiją ir ugdymo kokybę.

Apibendrinant galima teigti, kad pradinių klasių mokytojui taisyklingai kirčiuoti būtina todėl, jog jis formuoja vaikų kalbos pagrindus, padeda ugdyti raštingumą, kalbinį sąmoningumą ir pagarbą gimtajai kalbai. Taisyklingas kirčiavimas – tai ne tik kalbos taisyklių laikymasis, bet ir svarbi pedagoginės atsakomybės dalis.

TURINYS

1. Įsidėmėtini vietovardžiai.....4

2. Įsidėmėtini pirmos kirčiuotės žodžiai.....6

3. Įsidėmėtini antros kirčiuotės žodžiai.....8

4. Įsidėmėtini trečios kirčiuotės žodžiai.....9

5. Įsidėmėtini ketvirtos kirčiuotės žodžiai..10

6. Tarptautinių žodžių kirčiavimas.....11

7. Dažnai vartojamų lietuviškų žodžių neretai klaidingai kirčiuojamos linksnių formos.....14

Įsidėmėtini vietovardžiai

A: Ai~rija, Alyt`us, Alv`itas, A‘msterdamas, Anykščiai~, A‘ukštelkė.

B: Berly‘nas, Bri`uselis.

D: Dau~gai, Dotnuv`a, Dubingiai~.

G: Gar~dinas, Garliav`a, Ganding`a, Giruliai~, Gy‘tariai, Gr`iškabūdis.

J: J`urbarkas.

K: Kanad`a, Kaišiado‘rys, Kau~nas, Ka`iras, Kei~ptaunas, Kel~mė, Kernavė~, Klai~pėda, Klan~giai, Kra~žiai, Krekenav`a, Kreting`a, Kub`a.

L: Lazd`ijai, Le‘ipalingis, Lieporiai~.

M: Ma‘išiagala, Me~dininkai.

N: Nering`a, Ny‘derlandai.

P: Pla~teliai, Pre‘ila, Pary~žius, Prancūzij`a.

R: Rei~kjavikas.

S: Skuo~das, Suba‘rtonys.

Š: Šal~čininkai, Šar~nelė, Šatrij`a, Šeštokai~, Šiauliai~, Š`iluva, Š`irvintos.

T: Telšiai~, Tra~kai.

U: Ukrain`a.

V: Var~niai, Varėn`a, Veliuon`a, Ve‘rkiai, V`isaginas.

Ž: Ža~sliai, Ž`uvintas.

Įsidėmėtini pirmos kirčiuotės žodžiai

A: aʻutorius, a~valynė.

B: b`utelis, būʻklė, būʻstas.

C: cha~rizma.

D: dėʻsnis, d`idvyris, duʻoklė, dūʻmas.

Į: įʻtaka, įʻžanga.

G: gaʻirė, gėʻda.

Y: yʻla.

K: kaʻina, klaʻusimas, kliūʻtis.

L: lyʻderis.

M: me~džiaga, mėʻnuo, moʻteris.

N: n`ugara, nuʻoma.

P: pa~talynė, ploʻtas, priʻešas.

S: saʻndėlis, savaʻitė, savoʻtiškas, sąʻjunga, sąʻsiuvinis, sąʻskaita, straʻipsnis.

T: teʻisė, tūʻkstantis.

Ū: ū‘kis.

V: va‘išės, vė~liava, vo‘kietis.

Ž: ža~liava.

Įsidėmėtini antros kirčiuotės žodžiai

B: bal~das, biudž`etas, bly~nas, buro~kas, bū~das.

D: daly~kas, daly~vis, d`urys.

G: gin~klas, gin~čas, gry~bas.

I: in~das (dedamoji priemonė).

J: jau~nė (ja‘unas).

K: ketvir~tis, kilom`etras, knyg`a, kort`a, kruop`a, krū~vis (kro‘vė).

M: mes`ijas, mie~stas, mork`a.

P: pedag`ogas, prie~das, po~nas, pro~tas, proz`a.

R: rai~dė.

S: so~das, sky~rius (sky‘rė), skliau~stas, skun~das (sk`undė), slyv`a.

V: vyšni`a.

Įsidėmėtini trečios kirčiuotės žodžiai

A: a~gentas, aikštė~, akiniai~.

D: da‘igas, darbdavy~s, darbdavė~, devyn`i.

C: chalv`a.

G: gegužė~, gelumbė~, giesmė~, giltinė~.

L: la‘iškas, leidiny~s.

N: nuoboduly~s.

P: pa~puošalas, patarlė~, pa~tiekalas, pa~tiesalas, pėd`a.

R: reikšmė~, reiškiny~s, ry‘tas.

S: septyn`i, su‘olas.

Š: šird`is.

T: traukiny~s.

V: valand`a, varškė~, vo‘kas.

Ž: že‘nklas, ži‘edas, žmon`a.

Įsidėmėtini ketvirtos kirčiuotės žodžiai

D: Die~vas, dailė~.

.**G**: gaiv`a, gauj`a, ger`esnis, gerėl`esnis.

K: klijai~, kniedė~, krypt`is.

L: lai~svas, laužtė~.

M: mįslė~.

N: nuobod`us, nuosekl`us, nuostab`us, nuošird`us.

P: pradži`a.

R: ryšy~s.

S: siūlė~.

T: taurė~, tiesė~, tin~klas.

S: stabdy~s.

Tarptautinių žodžių kirčiavimas

A: a~bitas, abrik`osas, archit`ektas, a~dresas, advoka~tas, agron`omas, akr`opolis, akso‘mas, alkoh`olis, anal`ogas, ato`mas.

B: ba‘rmenas, benz`olas, biogra~fas, biudž`etas, biurokra~tas, bordiū~ras, bronch`itas, buf`etas, buksy~ras, buržua~zija.

C: cen~tas, cha`osas, chorė‘jas, chir`urgas, c`iklas, cinam`onas.

D: def`ektas, defic`itas, d`elta, demag`ogas, deminuty~vas, desp`otas, dokumen~tas, diagn`ozė, dial`ogas, dia~metras, direktyv`a, d`onoras, džentelm`enas.

E: ef`ektas, elektr`odas, eksp`ortas, epigra~fas, epogė~jus.

F: fas`onas, fenom`enas, f`osforas, f`onas, fur`oras, f`utbolas.

G: gra~fas, gra~mas, gliuk`ozė.

H: hegza~metras, hipot`ezė.

J: jog`urtas.

K: kabin`etas ,kart`onas, kartū~nas, katal`ogas, kilogra~mas, kilom`etras, k`okosas, komf`ortas ,kompl`ektas, kompr`esas, konfl`iktas; kongr`esas, konk`ursas, komit`etas, komp`otas, kont`ekstas, konsp`ektas, kotl`etas, kred`itas, kukurū~zas, k`upolas, k`ursas.

I: idė‘ja, imp`ortas, imp`ulsas, intel`ektas, inter`esas, instrumen~tas, inžinie~rius.

M: magn`etas, man`ekenas, met`odas, m`etras, milijonie~rius, momen~tas, mot`oras, motoc`iklas, muzie~jus.

N: nekrol`ogas, nota~ras.

O: obj`ektas, ork`estras.

P: paragra~fas, para~metras, parlamen~tas, pedag`ogas, peri`odas, ple`ura, pil`otas, p`ompa, p`odiumas, pret`ekstas, proj`ektas, preziden~tas, progr`esas, protok`olas, prot`ezė, prot`estas, p`ulsas.

R: rei~sas, rel`iktas, rentge~nas.

S: satyr`a, sem`estras, sekreto~rius, simpt`omas, sin~tezė, sla~lomas, s`ociumas, spidom`etras, st`ichija.

T: ta~boras, technol`ogas, telef`onas, t`ekstas, ter~mosas, t`estas, testamen~tas, t`ezė, trim`estras.

Dažnai vartojamų lietuviškų žodžių neretai klaidingai kirčiuojamos linksnių formos

A: aplinky~bė - aplinky~be, aplinky~bes;

apsaug`a - (su) a~psauga.

B: bū~das - būd`u, būd`e, būd`us.

D: daly~kas - dalyk`u, dalyk`e, dalyk`us;

daly~vis - dalyvi`u, dalyvi`us;

darbinin~kas - darbinink`u, darbinink`us;

draud`imas - draudim`u, draudim`e, draudim`us.

G: galimy~bė - galimy~be, galimy~bes.

Į: į‘taka - (su) į‘taka, į‘takas.

K: ka‘ina - (su) ka‘ina, ka‘inų, ka‘inas;

kla‘usimas - kla‘usimų, kla‘usimams, kla‘usimais;

ko‘ks - ko‘kiu, ko‘kius.

L: leidiny~s - le‘idiniu, le‘idinius;

Lietuv`a - (su) Li‘etuva;

liet`uvis - lietuvi`u, lietuvi`us.

M: me~džiaga - (su) me~džiaga, me~džiagoje, me~džiagų;

mie~stas - miest`u, miest`e, miest`us;

mokykl`a - (su) mokykl`a, mokykl`as;

mo‘teris - mo‘ters, mo‘terimi, mo‘terims.

N: nepriklausomy‘bė - nepriklausomy‘be;

nuosavy‘bė - nuosavy‘be.

P: param`a - (su) pa~rama;

paslaug`a - (su) pa~slauga, pa~slaugas;

pastab`a - (su) pa~staba, pa~stabas;

praneš`imas - pranešim`u, pranešim`e, pranešim`us;

p`irmas - p`irmu, p`irmus;

prie~das - pried`u, pried`e, pried`us.

R: rai~dė - raid`e, rai~džių, raid`es;

ra~štas - rašt`u, rašt`e, rašt`us;

ryšy~s - ryši`u, ryšiai~, ryšių~, ryšia‘ms, ryši`us;

rod`iklis - rodikli`u, rodikli`us.

S: są‘skaita - (su)są‘skaita, są‘skaitoje, są‘skaitų;

savinin~kas - savinink`u, savinin~kai, savinink`us;

stra‘ipsnis - stra‘ipsniu, stra‘ipsnius;

susitik`imas - susitikim`u, susitikim`e, susitikimus;

susirink`imas - susirinkim`u, susirinkim`e, susirinkim`us.

Š: šim~tas - šimt`u, šimt`e, šimtai~, šimtų~, šimtus.

T: taisy~klė - taisykl`e, taisykl`es;

tarptaut`inis - tarptautini`u, tarptautini`us;

taut`inis - tautini`u, tautini`us;

te‘isė - te‘ise, te‘isės, te‘isių, te‘ises;

tyr`imas - tyrim`u, tyrim`e, tyrim`us;

toks - to‘kiu, to‘kius.

V: valand`a - (su) va~landa, va~landas;

valsty‘bė - valsty‘be, valsty‘bes;

vi‘enas - vi‘enu, vi‘enus;

vyriausy‘bė - vyriausy‘be, vyriausy‘bes;

valdinin~kas - valdinink`u, valdinink`us.

Ž: žmon`a - (su)žmo‘na, žmo‘nas.

LITERATŪRA

1. Algirdas Malakauskas. Mažasis lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas. Šiauliai, 2009.

2. Pranas Kniūkšta, Antanas Lyberis. Mokomasis lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodynas. Vilnius, 1998.

3. Pranas Kniūkšta, Antanas Lyberis. Mokomasis lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodynas. Vilnius, 2012.